

kitap tanıtımı

FRANSIZ TARİH DEVRİMİ: ANNALES OKULU

Peter Burke (trc. Mehmet Küçük), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2002, 190 s.

*Levent ÖZTÜRK**

Tanıtımı yapılan kitap, İçindekiler (s. 5), Türkçe Basıma Sunuş (s. 7-20), Teşekkür (s. 21), Giriş (s. 23-28), I. Tarih Yazımı Alanındaki Eski Rejim Muhalifleri (s. 29-36), II. Kurucular: Lucien Febvre ve Marc Block (s. 37-64), III. Braudel Dönemi (s. 65-109), IV. Üçüncü Kuşak (s. 110-149), V. Kuş Bakışı Annales (s. 150-174), Sözlükçe: Annales Hareketinin Terminolojisi (s. 175-180), Kaynakça (s. 181-190) ana başlıklarından oluşmaktadır.

Türkçe Basıma Sunuş kısmını kaleme alan Kurtuluş Kayalı, Türkiye’de tarihsel materyalizmin yaygın olduğu bir dönemde bile tarihin önemsenmediğini, tarih çalışmalarında bir zamanlar A. Zeki Velidi Togan’ın *Tarihte Usul* adlı kitabın temel metin olarak algılandığını, ardından E. H. Carr’ın *Tarih Nedir*’i üzerinde odaklanıldığını, sadece son on yılda tarihin daha yoğun bir şekilde entelektüel hayatımızda yer aldığını belirtmektedir. Kayalı, Türkiye’de tarih çalışmalarının 1930’larda telif ağırlıklı, 1980’li yıllarda ise tarih metodolojisi üzerine çeviri ağırlıklı bir yoğunluk arz ettiğini, tercüme hareketi dolayısıyla Annales hareketine kısmen de olsa yeni bir ilginin başladığını dile getirmektedir. Son zamanlarda yazılan tarih-kültür eksenli çalışmaları bu tesire bağlayan Kayalı, Annales hareketinin gerçek anlamda anlaşamadığını, nitekim Peter Burke’nin de Annales hareketinin Fransa dışındaki serüveniyle bu tesirleri görmek için ilgilendiğini vurgulamaktadır. Annales hareketinin Türkiye’deki açılımlarına temas etmek suretiyle Burke’nin bir eksiğini tamamlamaya çalışan Kayalı, bir yandan Annales hareketinin kendi içinde homojen olmaması sebebiyle tesirlerinin farklılık taşıdığını söylerken; öte yandan Türkiye’de tesirlerinin geç hissedildiğine işaret etmektedir. Türkçe’ye çevrilen Annales hareketine ait

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Doç. Dr., lozturk@sakarya.edu.tr / lozturk@hotmail.com

eserler üzerinde yorum yapılmadığına dikkat çeken Kayalı, Burke'nin bu kitabı ile Türk okuyucusunun Annales hareketi hakkında ilk defa bütünsel bir yaklaşım elde etme imkanına kavuştuğunu ileri sürmektedir.

Kitabın yazarı olan Peter Burke, eserinin *Giriş* kısmında (s. 23-28) Annales Okulu'nun kısa bir tarihçesini vermektedir. Burke'ye göre Fransa, yirminci yüzyılın tarih çalışmalarına önemli katkılar sunmuştur. Ana görüşleri 1929 yılında kurulan *Annales d'histoire economique et sociale*¹ dergisi ve yazarları tarafından oluşturulan "la nouvelle histoire: yeni tarih" akımı bunlardan birisidir. Annales dergisinde yazı yazanlara müşterek noktalarından dolayı, grubun dışında yer alan kişiler tarafından Annales Okulu adı verilmiş olmakla birlikte bizzat üyeleri kişisel farklılıklardan ötürü bu adlandırmayı kabul etmektен çekinmişlerdir. Annales akımını inceleyen Peter Burke de haklı olarak Annales Okulu yerine Annales grubundan söz etmenin daha doğru olacağını ileri sürmektedir. Grubun önde gelen yazarları arasında Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby ve diğer bazı tarihçiler yer almaktadır. Bu çevreye yakın isimler arasında ise Michel Foucault ve Ronald Mousnier bulunmaktadır.

Annales'i oluşturan temel görüşler, a- Geleneksel anlatının yerine sorun odaklı analitik tarihi koymak, b- Siyasete odaklanan tarih yerine insan faaliyetlerini merkeze alan bir tarih anlayışını ikame etmek, c- Bu ikisini gerçekleştirebilmek için disiplinler arası bir tarihçilik yapabilmek şeklinde üç madde halinde sıralanmaktadır.

Burke, Annales hareketini üç evreye ayırır:

1920-1945: Geleneksel tarih ve siyasî tarih anlayışını kökten yıkmaya çalışan kuruluş aşaması

1945-1968: Metotların ve kavramların temellendirildiği okul sayılabilecek dönem

1968-1990: Grubun bazı üyelerinin sosyo-ekonomik tarihten sosyo-kültürel tarihe yöneldikleri, bir kısmının ise yeniden siyasî tarih ve anlatıya geri döndüğü parçalanma dönemi.

Bu parçalanmaya rağmen Annales hareketinin belli başlı yaklaşımlarının ve temel fikirlerinin değişmeden kaldığını ve bu grubun tarih bilimiyle diğer sosyal bilimleri en güzel bir biçimde sentezleyen ürünler sunduğunu ileri süren Burke, çalışmasındaki hedefin, özü itibarıyla 1920'li yıllarda Fransa'da başlayan bu

¹ 1929-1939 yılları arasında bu adla çıkan dergi ilerleyen yıllarda *Annales d'histoire sociale* (1939-1942, 1945), *Melanges d'histoire sociale* (1942-1944), *Annales: economies, societes, civilisations* (1946) olmak üzere dört defa isim değiştirmiş olup yaygın adıyla *Annales* olarak bilinmektedir.

hareketin iç ve dış dünyadaki izini sürerek diğer bilimlerdeki tesirlerini tespit etmek olduğunu ifade etmektedir. Burke, her ne kadar bir dergi etrafında toplanıp bir çok makale yazmış iseler de *Annales*'le ilgili incelemesini kitaplar üzerine yoğunlaştırdığını, zira hareketin önde gelen isimlerinden Lucien Febvre, Marc Bloch ve Fernand Braudel'in monografilerinin, diğer çalışmalarına nazaran daha fazla etki uyandırdığını belirtmektedir.

Tarih Yazımı Alanındaki Eski Rejim ve Muhalifleri (s. 29-36) kısmında Burke, tarih incelemelerinin yüzyıllar boyu süregelen macerası içinde Lucien Febvre ve Marc Bloch'un tarih devriminin öncüleri olduğunu ileri sürmektedir. Zira onlar, Herodotus zamanından beri sunulan siyasî tarih tarzındaki tarih yazımına, Aydınlanma çağından itibaren getirilen itirazlardan ve bazı örneklemelerden sonra, en güzel eserleri kaleme almak suretiyle baş kaldırarak tarih biliminde yerlerini almışlardır. Yirminci yüzyılın başlarında Durkheim'in izleyicisi François Simiand'ın "tarihçiler kabilesinin putları olarak nitelediği siyaset, birey ve kronoloji putlarına" savaş açan tarzı, bu yazarlar üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca Henri Berr tarafından 1900 yılında kurulan ve tarihçilerin diğer bilim dallarıyla, özellikle psikoloji ve sosyolojiyle ilişki kurmalarını teşvik eden *Revue de Synthèse Historique* adlı dergide vurgulanan tarihsel psikoloji ideali, aynı dergide yazan Febvre ve Bloch'u derinden etkilemiştir.

Kurucular: Lucien Febvre ve Marc Bloch (s. 37-64) kısmına Burke, *Annales* hareketinin temelinde iki önderin, yani on altıncı yüzyıl uzmanı olan Febvre ile ortaçağ uzmanı olan Bloch'un bulunduğunu dile getirerek başlamaktadır. Burke, bu kısmı İlk Yıllar, Strasbourg, *Annales*'in Kuruluşu, *Annales*'in Kurumsallaşması başlıklarını verdiği dört merhalede ele almaktadır. Her iki yazar da öğrencilik yıllarında farklı branş ve alanlarda disiplinler arası bakış açısına sahip hocalardan etkilenmişlerdir. Birbirine benzer bir etkilenme sürecini yaşayan bu iki insan Strasbourg Üniversitesi'nde hoca oldukları 1920-1933 yılları arasında birbirini tamamlamış gibidir. Ortam da onları besleyen inter-disipliner bir özelliğe sahiptir. Bu iki bilim adamı, bu dönemde yaptıkları bazı çalışmalarla, "yeni tarih" anlayışının diğer bilim dallarıyla kolektif çalışan tarih yazımı yaklaşımının ilk denemelerini ortaya koyarlarken, bir yandan yeni kavramlar üretiyor, diğer yandan da karşılaştırmalı tarih çalışmalarına adım atıyorlardı.

Burke, iki yazarın, 1928 yılında ekonomik ve toplumsal tarih anlayışıyla yazmak üzere diğer tarih dergilerinden ayrılmayı hedefleyen *Annales d'histoire économique et sociale* adındaki dergiyi çıkarmaya başlamalarıyla *Annales*'in kurulduğu kanaatindedir. Daha sonra çevreden merkeze, yani Paris'e gelen

üyeler Annales hareketini kurumsallaşmaya götürecektir başarıyı elde etmişlerdi. Bundan sonraki süreçte üstlendikleri her bilimsel çalışma onların tesirini kökleştirmeye yardımcı oldu. Buna ilave olarak küçük bir gençler grubu bu hareketin içinde yer almaya başladı. Bu süreçte İkinci Dünya savaşı ortaya çıktı ve Almanlara esir düşen Bloch 1944'te öldürüldü. Çalışmalar, ölüm tarihi olan 1956'ya kadar Febvre tarafından sürdürüldü. Febvre, Braudel'i ve diğer birçok tarihçiyi yetiştirdi ve Annales'i onların devam ettirmesini sağladı. Burke'ye göre onlar Fransa'da tarih disiplini ele geçirmeyi başarmışlardı. Bu dönemin varisi ise Fernand Braudel olacaktır.

Burke, *Braudel Dönemi* kısmını (s. 65-109) Akdeniz Dünyası, Yaşlı Braudel ve Nicel Tarihin Yükselişi başlıkları altında ele almaktadır. Braudel'in *Akdeniz Dünyası* adlı çalışmasını değerlendirdiği ve yeni tarih anlayışının önemli örneklerinden birisi olarak takdim ettiği bu bölümde Burke, bu çalışmanın, o zamana kadar tarih çalışmalarında ilgi gösterilmeyen mekana dikkat çekmesi ve olayları "total tarih" anlayışıyla bütünleştirmesi bakımından önem taşıdığını söylemektedir. Burke, Braudel ve eserine getirilen tenkitlere de yer vermektedir.

Febvre'nin 1956'daki ölümünden kendi vefatına kadar (1985) geçen süre içinde Bloch, sadece bir öncü olarak değil, aynı zamanda Fransa'nın en büyük tarihçisi olarak yaşadı. Bu süreçte gerek Fransa'daki tarih çalışmalarını yönetmesi, gerekse yurt dışından gelenlere verilen burslarla Fransız tarih anlayışını yaygınlaştırmaya ve bir "ortak pazar" idealini gerçekleştirmeye çalışması, onu güçlü kılmaktaydı. Braudel bu dönemde yaptığı çalışmalarda, gündelik hayat ve maddi hayat üzerine bir çok eser kaleme aldı. Disiplinler arası çalışmalara dair en güzel örnekleri sunmaya çalıştı. Nicel metotlara uzanarak istatistiği kullandı. Ancak bu sadece bir süsleme olarak kaldı. Hattâ Annales hareketi içinde gelişmekte olan nicel tarih ve zihniyetler tarihi şeklindeki gelişmelere karşı çıktı.

1950 ile 1970 yılları arasında hareketin içinde şekillenen nicel tarih anlayışı yükselişe geçmeye başlamıştı. Öncelikle ekonomi çalışmalarında gözlenen bu yöntem daha sonra toplum, nüfus, din ve zihniyet alanlarında da kullanılmaya çalışıldı. Bu çalışmalarda Ernest Labrousse gerek çalışmalarıyla gerekse yönettiği tezlerle son derece etkili olmuştu. Birçok tarihçi; bölge, kent ve kırsal incelemelerinde farklı bakış açılarını ve disiplinler arası yapıyı ortaya koymaya çalıştı. Bu çalışmalarda Braudeli yapılar (uzun süreli olgular) ile Labroussecu konjonktür (kısa süreli olgular) ve tarihsel demografi başarılı bir şekilde birleştirildi. Böylece dizisel tarih (bir dizi verideki süreklilik ve kopuşları inceleyerek yapılan analiz) yaklaşımıyla kaleme alınmış eserler ortaya konuldu.

Bunun yanında bambaşka yaklaşım ve bölümlenmelerle de eserler yazılmakta ve Annales hareketi kendi içinde farklı gelişmeler sergilemekteydi. Meselâ Le Roy, bölgesel monografilerde gelenekselleşen yapılar ve konjonktürler şeklindeki düzenleme yerine, ele aldığı konuyu kronolojik bir sıralamayla gelgitler, yükseliş ve düşüş teoremine uygun olarak üç döneme ayırarak incelemişti. Burke bu çalışmayı Braudelci paradigmanın sınırlılıklarını görerek yenilik yapan bir düşünce olarak tanımlamaktadır. Böylece Annales'in üçüncü kuşağı ortaya çıkmış oluyordu.

Burke, *Üçüncü Kuşak* başlığında (s.110-149) Annales hareketi içinde yaşanan 1968 sonrası gelişmeleri ele almaktadır. Bu dönemin genel özelliği düşünsel parçalanmışlık ve çok-merkezli bir bakış açısının mevcudiyetidir. Bu dönemin yazarlarının bir kısmı Febvre'nin metodunu daha da genişleterek tarihin sınırlarını çocukluğa, rüyalara kadar götürmüştü; bir kısmı ise siyasî tarihe ve olaylar tarihine geri dönmüştü. Bazıları nicel tarihe daha fazla ilgi gösterirken diğer bazıları buna tepki duymaya başlamıştı. Bu dönemin farklı bir yönü de kadınlara yer vermesiydi. Hem kadın tarihçiler çalışmalara katıldı, hem de kadınların tarihi üzerine kapsamlı çalışmalar yapıldı. Bu kuşağın bir diğer özelliği ise Amerikan düşünce eğilimleri ile daha yakın bir ilişki içinde olmalarıydı. Bu süreçte Paris merkez olmaktan çıkmıştı.

Burke bu bölümü, zihniyetler tarihinin yeniden keşfi, kültürel tarih alanında nicel metotların kullanılma girişimi, bunlara karşı tarihsel antropoloji, siyasî tarihe geri dönüş ya da anlatının yeniden canlanması gibi reaksiyonları; Mahzenden Tavan Arasına, Dizisel Tarihin Üçüncü Düzeyi, Reaksiyonlar: Antropoloji, Siyaset, Anlatı başlıkları altında ele alarak tamamlamıştır.

Burke'ye göre, ilk defa Braudel'e bir reaksiyon olarak Philippe Aries, zihniyetler tarihine dikkat çekti. Aries, nicel yaklaşımı ve diğer boyutları da reddederek doğa ile kültür arasındaki ilişkilere yoğunlaşarak Febvre'nin "ölümün tarihi yok elimizde" çağrısına yanıt vermeye çalıştı. Bazı kültürlerdeki ölüm olgusunu, çocukluk dönemi yaşam biçimini çalıştı. Diğer bazı yazarlar da duygu, tutum ve tavırları inceleyen çalışmalar ortaya koydular. Ölüm oranları, vasiyetnameler, kitaplar, okur yazarlık oranları, giyim kuşam gibi konular ele alındı. Tarih psikolojisi, tarih sosyolojisi, psikoanalitik tarih, toplumsal tarih, tarihsel antropoloji gibi adlarla imgelenen adımlar atıldı. Buna karşın nicel tarih yaklaşımının tarihçinin işi olmadığı, sayılan belgelerin geçerliliklerinin tartışılması gerektiği şeklinde bir görüş de vardı. 1970'li yılların sonuna doğru toplumsal tarih ve yapısal tarih çalışmalarına tepkiler gelmeye başladı. Bu

reaksiyonlar arasında antropolojik dönemeç, siyasete geri dönüş ve anlatının canlanması bulunuyordu.

Kuş Bakışı Annales (s. 150-174) başlığında Burke, toplumsal-kültürel tarih yaklaşımının Fransa dışında karşılığı biçimini ele almak suretiyle, konusuna bir bütünlük kazandırmaya çalışmaktadır. Ona göre bu hareketin, İkinci Dünya savaşından önce Belçika’da Henri Pirenne, İngiltere’de R. H. Tawney gibi müttetikleri ve sempatizanları bulunuyordu. Ancak gerçek anlamda tanınması Braudel döneminde olmuştu. Bu etkiyi doğuran *Akdeniz Dünyası* adlı çalışma idi. Eser, İtalyanca ve İspanyolca’ya çok kısa bir sürede çevrildi. Annelesçilerin usullerini takip eden tarihçiler, kendi ülkelerine ait çalışmalarda bu okulun yazarlarına atıflarda bulundular. Polonya’da Annales coşkuyla karşılanıyor, pek çok tarihçi Paris’te eğitim görüyordu. *Akdeniz Dünyası*, Baltık ülkelerinde de etkili oldu; Almanya’da ise 1970’li yıllardan sonra gündelik hayatın yazılması hususunda tesir uyandırdı. Bu gelişmelere rağmen Annales hareketi İngiltere’de uzun zaman ilgi uyandırmadı. Eserlerin büyük bir kısmı da İngilizce’ye çevrilmemişti. Bazı kavramlar İngiliz tarihçiler tarafından bir türlü kabul edilememişti. İngilizler ampirik ve bireyci, Fransızlar ise teorik ve bütüncül metot ayırımıyla karşı karşıya kalıyordu. Bazı yerlerde Marksist tarihçiler Annales’e kendilerini yakın hissederken, bazı yerlerde Marksistler Annales’e uzak duruyorlardı.

Annales’in Afrika, Asya, Japonya ve Amerika üzerindeki tesir derecelerini de inceleyen Burke, en güçlü etkilerin Orta ve Güney Amerika’da görüldüğü düşüncesindedir.

Annales, kavram, yaklaşım ve metotların bir tarihsel dönemden diğer bir tarihsel döneme ya da bölgeye yayılmasında da etkili oldu; ancak siyasetin en hareketli dönemlerini yaşayan yirminci yüzyıl için uygulanamaz görüldü. Bununla birlikte Annelesçi yaklaşım olmaksızın tarih yazılamayacağı da itiraf edildi. Annales tarzı incelemeler, eski çağ tarihi alanında da görüldü. Diğer bilim dallarından etkilenen Annales, aynı zamanda diğer bilim dallarını da etkiledi. Coğrafya, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dalları diğerlerine nazaran Annales tarzına daha fazla ilgi göstermişti.

Burke bu değerlendirmelerin ardından Annales tarihçilerinin ortaya koydukları yeni tarihin ne derece yeni ve değerli olduğunu ele almaktadır. Sonuç olarak Burke, 1920’lerde Almanya’da ortaya çıkması beklenebilecek ve diğer zamanlarda bazı ülkelerdeki çalışmalarla paralellik arz ettiği söylenebilecek “yeni tarih” yaklaşımının, Fransa’da ortaya çıkmasının sebebinin; Bloch, Febvre ve Braudel’in, amaçlarını gerçekleştirme hususunda diğerlerine göre daha ileri

adımlar atmalarına ve rakiplerinden daha hızlı bu harekete önderlik etmelerine dayandırmaktadır. Yazara göre Annales'in kolektif başarısının bir ayağını da Annales tarihçilerinin birbirlerinin çalışmalarını esas almaları ya da bunlara tepki duymaları oluşturmaktadır. Burke, Annales'in en önemli başarısı olarak, tarih biliminin geniş bir alanda hak iddia etmesini görmektedir. Burke, ileri sürdüğü bu argümanlara bağlı olarak hazırladığı kitaba "*Fransız Tarih Devrimi*" başlığını uygun gördüğünü ve "yirminci yüzyılın en yenilikçi, en önemli tarih çalışmalarının Fransa'da üretildiğini" belirtmektedir.

Eserinin nihayetinde "Annales Hareketinin Terminolojisi" adlı bir sözlükçe sunan Burke, bu kısmı Annales tarihçilerinin kullandığı terimlere alışkın olmayanlar için hazırladığını belirtmekte ve geniş bir kaynakça ile kitabına son vermektedir.

Kitap, küçük hacmine rağmen Annales hareketini bir bütün olarak gösteren önemli bir çalışma olup Burke'nin bu eserini "Türk mutfağı"nda hazırlanmış kadar güzel bir biçimde ve akıcı ifadelerle bizlere aktaran Mehmet Küçük'e teşekkürlerimizi sunuyor ve kitabın, Annales Okulu ile ilgili Türkçe'de yayımlanan ilk bütünsel analiz olma özelliği ile önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.